

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA AUTORULUI MONUMENTULUI EROILOR AERULUI DIN BUCUREȘTI

Virgiliu Z. Teodorescu

"Acest monument pe lângă că reprezintă concepția d-nei Lydia Kotzebue, el a fost în întregime lucrat de autoare, cu o forță demnă de admirat, pentru toate detaliile construcției până la turnarea în bronz".

Monografia monumentului Eroilor Aerului¹.

Apartenența realizării monumentului Eroilor Aerului din București a devenit în ultimele decenii o preocupare, numeroase afirmații contribuind la elaborarea de legemle. Într-un asemenea context presa și chiar istoricii de artă au ajuns să atribuie prioritar monumentul lui Iosif Fekete. Considerăm că suntem datori să aducem în discuție mărturiile, care sperăm, vor putea contribui la elucidarea a o serie de aspecte mai puțin clare și astfel să participăm la restabilirea adevărului, la atribuirea pentru fiecare participant - de la idee și până la realizare - a ceea ce s-a constituit la timpul respectiv o componentă a monumentului.

Este necesar, pentru a înțelege mai bine condițiile în care a prins conturul definitivării acest monument, să evocăm modul cum a fost declanșată acțiunea, precum și evoluția ei până în momentul dezvelirii, episoade care s-au desfășurat într-o perioadă de aproape 15 ani.

O primă formulare a ideii de a fi realizat un monument dedicat Eroilor Aerului aparține locotent colonelului dr. Victor Anastasiu, medic șef al Aeronauticii. El a făcut propunerea de a fi cinstiți toți aceia care s-au sacrificat pentru propășirea aviației românești. Lui i s-au alăturat în curând și alți oameni de bine. În anul 1923 s-a constituit un comitet format din dr. Ioan Cantacuzino, C. Olănescu, Mihai Omorolu, locotenent colonelul Paul Teodorescu. Funcția de secretar a fost încredințată inițiatorului. Primul președinte a fost C. Olănescu. Comitetul a solicitat Casei Regale acceptarea ca principele Carol să fie desemnat președinte de onoare. Solicitarea a avut răspunsul convenit. Comitetul a întocmit o tematică orientativă pentru artiștii plastici doritori să participe la concursul menit să definească realizatorul monumentului. Se dorea să fie un simbol, care să sugereze sacrificiul aviatorilor români la propășirea aviației.

Inițial s-a cerut sculptorilor Ion Jalea, Cornel Medrea, Alexandru Severin și Ioan Dimitriu-Bârlad să prezinte machete pentru viitorul monument. Analiza acestora a impus comitetului să decidă neacceptarea lor. Au

fost acordate ca premii, primilor trei, suma de 30.000 lei. Experiența dobândită a determinat comitetul să lanseze un concurs adresând în acest sens invitația către artiștii plastici din România. Se preconiza recompensarea primilor trei clasați, care obțineau suma de 40.000 lei. S-au prezentat la concurs 14 machete. Lucrările au fost reunite² în incinta Ateneului Român. Comitetul a premiat lucrările prezentate de Ioan Schmidt³, Lydia Kotzebue și Spiridon Georgescu, dar n-a fost acceptată nici o lucrare pentru a fi transpusă în materialul definitiv care să o integreze în for public. În căutarea unei soluții care să promoveze rezolvarea corespunzătoare a situației s-a preconizat⁴ lansarea unui nou concurs și cu participare internațională. Demersurile întreprinse n-au găsit amatori dincolo de hotarele României. În această conjunctură comitetul a cerut celor celor trei premiați să întreprindă modificări la machetele lor. A fost delegat lt.col. aviator dr. Victor Anastasiu să se ocupe de această problemă. La sfârșitul anului 1925 se solicita⁵ din nou spațiul de expunere de la Ateneul Român pentru perioada 20-30 noiembrie. Întrucât prințul moștenitor Carol n-a putut participa la vizionarea noilor machete, fiind plecat în străinătate, s-a solicitat⁶ prelungirea timpului de expunere. La data vizionării au fost prezanți și concurenții. Oprindu-se în fața lucrării ce avea dominantă Icarul în zbor prințul Carol a fost entuziasmat revendicând să-i fie prezentat autorul. Acesta, declinandu-și identitatea, prințul Carol i-a replicat că în românește este Faur, devenindu-i ad-hoc naș, nume cu care va semna în continuare lucrările sale, folosind într-o etapă tranzitorie semnătura Ioan Schmidt Faur⁷.

După vizionare și strângerea expoziției comitetul a întârziat să ia o hotărâre, dar până la urmă în cadrul unei ședințe a elaborat Procesul Verbal nr. 10, prin care a consemnat⁸ hotărârea de a acorda lucrarea lui Lydia Kotzebue, căreia i-au cerut să facă modificări la macheta prezentată preluând de la Ioan Schmidt Faur elementul dominant: Zburătorul. La vizionările ulterioare s-a putut remarca modul cum artista a recepționat elementele care i-au fost impuse. La 27 februarie 1927 a fost acceptată oferta lui Lydia Kotzebue. Comitetul de inițiativă s-a lansat în realizarea următoarelor obiective: redactarea, conform normelor juridice, a contractului de execuție; adunarea fondurilor necesare; obținerea locului de amplasare; procurarea materialelor de construcție și a bronzului pentru piesele metalice.

În această etapă comitetul a fost completat prin cooptarea generalului de divizie V. Rudeanu, noul inspector al Aeronauticii.

În luna iunie 1930, Primăria Municipality București a oferit⁹ locul solicitat din Piața Gheorghe Buzdugan, primul rond din fosta șosea Jianu, definită ulterior ca Bulevardul Aviatorilor. Ministerul de Război a pus la dispoziție 12.000 kg. bronz, comitetul achiziționând ulterior în completare, încă 3.000 kg.

Subliniem că pentru acest monument nu s-a acționat, ca în alte

cazuri, prin lansarea de liste de subscripție. Au fost însă acceptate de la instituții și persoane contribuții benevole. O substanțială participare au avut-o aviatorii. O parte din fondurile necesare au fost strânse prin organizarea de mitinguri aviatice.

După vizionarea machetelor definitive, la mărimea 1/1, lucrarea a fost încredințată spre turnare în bronz firmei V.V. Rășcanu¹⁰.

Realizarea monumentului a impus o atentă tratare, construcția fiind încredințată firmei Tomat & Co. La elaborarea planului, inclusiv calculele de rezistență, a fost cooptat arhitectul profesor Petre Antonescu, care a urmărit și calitatea execuției. Lucrare de anvergură, a impus realizarea unei fundații în radier, beton armat, având profunzimea în sol de 2,5 m, din care se ridică 27 stâlpi de beton armat cu înălțimi diferite. Soclul și obeliscul au fost placate cu piatră de Banpotoc. Piesa dominantă, Zburătorul, are cca. 5.000kg. bronz și înălțimea de 5 m.

Monumentul a fost inaugurat¹¹ cu prilejul zilei patronului aviației, Sf. Ilie, la 20 iulie 1935, în cadrul unei ample manifestări.

Jalonarea câtorva din elementele care constituie fișa biografică a monumentului ne permite să afirmăm că în afară de reacția sculptorului Ioan Schmidt Faur, care a prezentat Comitetului un memoriu¹² prin care și-a revendicat calitatea de creator original al Icarului Zburător, alte persoane n-au avut acțiuni revendicative până după cel de-al doilea război mondial. Facem mențiunea că în diverse expoziții, în presa timpului, o serie de machete ale concurenților menționați au fost popularizate¹³. După anul 1957 însă s-a realizat o adevărată translație operându-se un transfer de drept de autor al monumentului. Remarcăm că se formulează fie ideea cooperării lui Iosif Fekete cu Lydia Kotzebue, fie că este înlăturată ca incapabilă să reali-zeze așa ceva, conferindu-se lui Iosif Fekete capacitatea de a fi conceput și realizat.

Parcurgerea mărturiilor anilor care au finalizat concursul și au declanșat munca la elaborarea efectivă a componentelor, care reunite după turnare s-au constituit monumentul Eroilor Aerului, oferă posibilitatea de a remarca modul cum comitetul de inițiativă a decis să ofere lui Lydia Kotzebue ideea lui Ioan Schmidt-Faur, pentru a o integra în compoziția sa. De aici au urmat etapele, care au condus la modelarea la proporții definitive, care urmau să fie predate pentru a fi turnate în bronz. Că în aceste momente artista sculptor a angajat o persoană, sau mai multe, pentru a-i așorda ajutorul în tot ceea ce era solicitare fizică este plauzibil. Cine a fost, sau cine au fost, este azi dificil de afirmat în limita documentării noastre. A-l considera pe Ioan Fekete că i s-a alăturat, realizând concepțional și efectiv monumentul este hazardat. Următoarele argumente ne determină să exprimăm acest lucru. Le enunțăm: după anul 1925, anul terminării Școlii de

Belle Arte, participările lui Ioan Fekete¹⁴ la Salonul Oficial l-au făcut remarcat, probând în acest sens premiile obținute, dar maniera și tematica abordată nu-l relevă ca preocupat de problema aviației; deși a fost un concurs public Ioan Fekete n-a găsit de cuviință să participe cu o lucrare sau să coopereze cu un alt artist; ulterior, până la realizarea monumentului funerar (1935) dedicat aviatorului Dimitriu Hubert n-a manifestat o predilecție pentru monumentele dedicate slujitorilor aviației; participanții la truda pentru înălțarea acestui monument în capitala României au găsit cu cale să amintească pe toți care au avut salutare contribuții la această operă și ca atare ne punem legitima întrebare de ce n-au spus și n-au scris despre el nimic, deși a ajuns să se considere efectivul autor al monumentului; a trebuit să apară monografia¹⁵, apoi moartea artistei, revenirea lui în țară după anii 1940-1945 petrecuți la Budapesta, pentru a începe să construiască un edificiu, transformat de unii și de alții în legenda, care să-i atribuie calitatea de autor, înlăturându-se sau minimalizându-se rolul Lydiei Kotzebue la realizarea monumentului. Repetăm, considerăm semnificativ faptul că în anii '30 numeroși artiști participanți la concursul pentru edificarea acestui monument și-au etalat realizările cu care s-au prezentat sau le-au reluat completându-le, îmbunătățindu-le. De ce Ioșif Fekete n-a avut o asemenea prezență? În acei ani preocupările sale erau canalizate spre realizarea predilectă de reprezentări animaliere. După cel de al doilea război mondial s-a integrat, printre primii, în tot ceea ce a fost orientarea spre realismului socialist și a considerat că acum poate să-și atribuie la palmaresul artistic și calitatea de autor al monumentului Eroilor Aerului. La apariția cărții lui K.H. Zambaccian, "Însemnările unui amator de artă", în anul 1957, cititorii au putut lua cunoștință¹⁵ cu o formulare care făcea referință la colecționarul dr. Ioan Cantacuzino, căruia îi atribuie calitatea de a fi patronat numeroase jurii pentru adjudecarea realizatorilor de viitoare monumente. El afirma: "Generos cum era, profesorul nu a ezitat să acorde comanda monumentului Aviatorilor unei rubedenii, doamnei Kotzebue, care se spune că și-a asociat pentru proiect pe sculptorul Onofrei, iar execuția monumentului a încredințat-o unui alt colaborator, tânărul sculptor Fekete (Negrulea)". În anul 1965 revista Arta Plastică face referință¹⁶ la colaborarea Lydiei Kotzebue cu Ioșif Fekete, iar în anul 1972 aceeași publicație atribuie¹⁷ monumentul lui Ioșif Fekete și Lydia Kotzebue. Mai trec câțiva ani și în anul 1978 Constantin Prut realizează o concludentă și categorică caracterizare pe care o cităm¹⁸, pentru a se înțelege cum se poate construi o atribuire eronată: "Ioșif Fekete a trăit imediat după absolvirea Institutului de Artă, o experiență, care avea să devină legendă, dar, care, în planul descrierii personale, însemna foarte mult. În anii 1928-1938(?) sculptorului i se încredințează transpunerea în dinenstuni adecvate cadru-

lui natural a artistei poloneze (!) Lydia Kotzebue, pentru Monumentul Aviatorilor, colaborare ce avea să ducă la realizarea celui mai frumos monument sculptural din Bunești. Iosif Fekete face aici dovada unor preocupări pentru spațializarea simbolurilor, pentru integrarea structurii narative în ordinea specială a discursului monumentului, care îl vor ajuta în definitivarea unei exemplare serii de opere concepute pentru implantarea umanului în ambianță, în mediul unde au loc procesele de formare a conștiinței..". Ulterior aceste rânduri vor fi integrate și în Dicționarul de Artă Modernă¹⁹.

Între timp, în anul 1976, apare lucrarea lui Octavian Barbosa, Dicționarul Artiștilor Români Contemporani, care pecetluiește definitivarea contribuției lui Iosif Fekete afirmând: "Deși trece numai colaborator (!) la realizarea Monumentului Aviatorilor, din București, al cărui autor formal este Lydia Kotzebue (despre care se știe foarte puțin), contribuția lui Fekete pare să fi fost aici determinantă"²⁰. Categoricală este formularea lui Mircea Țoca, prin care se consacră lui Iosif Fekete lucrarea: "Împlinise abia 25 de ani când și-a legat numele de Monumentul Aviatorilor, despre care se poate spune că rămâne, până azi unul din cele mai frumoase monumente publice ale Bucureștilor. A realizat lucrarea pornind de la un minuscul proiect al Lydiei Kotzebue. Literatura de specialitate îi citează, de aceea, pe amândoi ca autori ai monumentului.

Cercetarea critică a istoricului execuției acestuia și, mai ales, a valorii sale artistice, ne îndeamnă însă tot mai mult să socotim că autorul de drept este Iosif Fekete. O confirmă, de altfel, și textul scrisorii, pe care un foarte autorizat martor al timpului, cum este venerabilul maestru Ion Jalea, a adresat-o lui Fekete la 12 februarie 1970. În scrisoare se observă, pe bună dreptate, că Lydia Kotzebue n-a lăsat în urma ei nici o altă lucrare, prin care să poată justifica o astfel de atribuire, în timp ce, în creația lui Fekete-Monumentul Aviatorilor este primul dintr-o serie, relativ amplă, de sculpturi, având ca temă ideea reprezentării Zburătorului." Am citat acest fragment din capitolul Monumentele din micromonografia "Iosif Fekete" pe care a publicat-o în anul 1977 Mircea Țoca. Aprecierile continuă cu evidențierea calităților componențelor acestui monument²¹.

Am dat aceste exemple, sper concludente, pentru a se înțelege cum fără o documentare, se poate foarte ușor ajunge la interesante afirmații menite a-l ridica pe Iosif Fekete pe un podium al neadevărului. Regretabil! Dacă s-ar fi întreprins o succintă incursiune în creația Lydiei Kotzebue ar fi putu să le relevă autorilor, mai sus citați, o serie de lucrări²², ce o definesc ca artist cu posibilități remarcabile. Într-un asemenea context trebuie să remarcăm modul de tratare plastică a personajelor. O serie de elemente îi sunt caracteristice, reîntâlnindu-le și în tratarea altor lucrări. Distrugerea pieselor (ipsos, ceramică) care se găseau în atelierul ce îl avea în satul Moara Domnească, comuna Afumați, la conacul soțului, s-a constituit una din condamnabilele acte ale prolecultismului anilor '50, când

exproprierea "exploataatorului" a deschis drumul distrugerilor a tot ceea ce nu era în concordanță cu viziunea tovarășilor veniți să "preia" bunurile menite a deveni proprietatea colectivă. Modelările artistei au fost tratate ca incomode, indecente și ca atare au fost la discreția distrugătorilor. Câteva fotografii ce s-au mai păstrat relevă²³, realizări ale Lydiei Kotzebue din anii de creație, în această ambianță.

Faptul că în deceniul al 4-lea ante și post dezvelirii monumentului Eroilor Aerului, Iosif Fekete, devenit Negrulea, n-a revendicat dreptul de autor sau coautor ne îndreptățește să considerăm că ceea ce peste ani a formulat, iar presa a preluat și difuzat, fără a verifica, se constituie o eroare, la care memoria i-a făcut un nefast serviciu, determinându-l să-și atribuie ceea ce nu-i aparținea. A fost momentul când autorul, Lydia Kotzebue, nu mai era în viață. Este tocmai perioada anilor când s-a manifestat lipsa de preocupare de a studia și analiza creațiile multora din cei care au fost artiștii sculptori ai perioadei interbelice²⁴. Ignorarea acestora a antrenat peste mulți și multe creații uitarea cu toate repercursiunile pe care acum le moștenim, determinând nu odată, formulări pripite²⁵ cu urmări grave, inclusiv pentru soarta multora din monumente. Cu atât mai mult se impune ca pentru creatorii primei jumătăți de veac din domeniul sculpturii românești să fie întreprinse cercetările cuvenite pentru a fi elaborate micromonografiile, care să le confere o atență analiză a anilor de viață și creație. Pe această cale lucrări prezentate în for public sau în patrimoniul unor instituții, inclusiv muzee de artă, vor ajunge să fie astfel apreciate corect, conservate și prezentate pentru viitorime.

Aducând în fața cititorilor acestor rânduri câteva izvoare documentare avem speranța că ele se vor constitui o contribuție la înlăturarea confuziilor provocate de eronate exprimări la un moment euforic²⁶.

Pentru clarificarea problemei suntem datori să ne reamintim de o serie de elemente care s-au constituit trepte în spinoasa problemă a genezei monumentului Eroilor Aerului. S-a pornit de la o salutară idee de a aduce cuvenita cinstire tuturor acelor care au contribuit la promovarea aviației românești.

Concursurile lansate s-au dovedit²⁷ a fi chiar și pentru comanditari o școală care în timp le-a impus o exigență, o capacitate de selecție și mai ales remarcarea calităților fiecăruia din lucrările prezentate, preluând conform regulamentului concursului elemente ce se defineau ca soluții originale. În acest context este imperios necesar să reamintim că participarea sculptorului Ioan Schmidt-Faur a impus²⁸ ideea Icarului Zburător ca o componentă dominantă a monumentului. Realizarea lui reținând atenția i-a fost acordat premiul I, iar ulterior acest element i-a fost oferit de către comanditari Lydiei Kotzebue pentru realizarea monumentului.

Suntem datori să amintim și faptul că primul deceniu după războiul mondial a confruntat economia românească cu numeroase dificultăți, situație care s-a resimțit și în cultura românească, inclusiv în

modul cum o serie de proiecte de monumente au fost, fie diminuate, fie întârziate până la aducerea lor în for public. Exemplificăm cu soarta proiectului arhitecților Constantin Pomponin și George Cristinel pentru Mausoleul de la Mărășești. În cazul monumentului Eroilor Aerului a determinat întârzierea lansării etapei de realizare a lucrărilor definitive. Tocmai o astfel de conjunctură facilitează lansarea de atacuri directe și indirecte vizând schimbarea de optică, hotărâri ale juriului semănând prin dezinformare reacții foarte diverse. Abnegația comanditarilor a determinat depășirea unor asemenea dificultăți. Când variatele acțiuni s-au soldat cu suma preconizată s-a comandat monumentul Lydiei Kotzebue condiționând realizarea de respectarea strictă a prevederilor din contractul încheiat ce includea și acceptarea unei permanente colaborări cu membrii comitetului de inițiativă abilitați astfel să cunoască permanent stadiul lucrării, putând interveni atunci când ceva n-ar fi fost conform cu cele stipulate. Fiind prezenți, de ce n-au consemnat pe presupusul azi ca "real autor" al monumentului. Amploarea lucrării a determinat comitetul să preconizeze și posibilitatea ca autorul să-și angajeze un colaborator, care să participe la transpunerea 1/1 a componentelor machetei avizate. Menționăm că o asemenea formulă s-a mai practicat în anii respectivi. Au fost situații când la realizarea unui monument s-au atribuit chiar componente de la alt concurent. Amintim că la monumentul dedicat cinstirii actului Unirii Bucovinei cu România, realizat pentru orașul Cernăuți, câștigătorul concursului sculptorul Theodor Burcă, a trebuit să accepte decizia comitetului de a coopera cu sculptorul Spiridon Georgescu, realizatorul Bourului, care călca pajura imperială, element devenit component al monumentului²⁹.

Despre colaborarea între sculptorul autor al machetei și cel/cei care realizau aducerea la proporțiile preconizate este o veche practică, frecvent utilizată în lut, atât pentru cei care asigurau transpunerea în marmură, cât și pentru cei care modelau macheta 1/1 pentru a fi apoi turnată în ipsos, în vederea expunerii provizorii pe soclul înălțat la locul preconizat pentru a sugera modul de integrare în ambianța specifică, fie pentru a interveni cu eventuale corecturi, care s-ar fi impus înainte de a porni spre atelierul unde urma să fie turnată în bronz.

Referindu-ne la episodul Ioan Schmidt-Faur documentele relevă³⁰ prin schițe, oferte, memorii, modul cum acesta a conceput macheta viitorului monument dedicat Eroilor Aerului. El precizează că dominantă este reprezentarea Zburătorului pe care o definește ca Avântul Aviației. Înălțimea piesei ora preconizată inițial de 4,20 m., cu aripile având anvergura de 6,50 m. Împreună cu zona de prindere de obelisc piesa avea înălțimea de 6,50 m. În partea de jos a obeliscului era plasată "Jertfa", având înălțimea de 3,60 m. și două basoreliefuli relevând glorificarea aviației, preconizate a avea dimensiunile de 2,80 x 1,30 m. Într-o primă variantă înălțimea totală a monumentului era de 20,50 m. ca apoi să-l stabilească la 22 m.

Perioada de așteptare a deciziei finale din partea comitetului a facilitat tot felul de confruntări, căutări de alianțe, fiind întreprinse variate forme pentru asigurarea adjudecării uneia sau alteia din machete. În aceste condiții Ioan Schmidt-Faur a întomit la 24 ianuarie 1927 un memoriu³¹ adresat conducătorului comitetului de inițiativă, prin care aducea la cunoștință modul cum ideile originale cu care a participat până la acel moment au ajuns să fie preluate de alți concurenți. Exemplifică cu macheta sculptorului Ioan Dimitriu Bârlad care a acționat pentru a-și adjuceca lucrarea ajungând să preconizeze o colaborare cu Lydia Kotzebue, despre care se afirma că va ajunge să primească comanda. El se referă la faptul că în anul 1925 s-au făcut fotografii care pot arăta cum și cu ce au participat concurenții. Referindu-se la eventualul reproș că piesa de pe obelisc ar putea să constituie o dificultate, aducea la cunoștință că în urma consultării³² arhitectului Victor Ștefănescu, acesta a verificat toate calculele, relevând calitățile proiectului ca fiind realizabil.

În concluzie, realizarea monumentului Eroilor Aerului a generat la timpul respectiv numeroase animozități. Adversitățile au provocat numeroase legende. Dispariția autoarei, modificările structurale ale statului au facilitat colportarea de știri confuze generatoare de noi atribuiri.

Documentele pe care le punem în circulație și cu alte surse reunite pe masa cercetătorului, a criticului de artă, a istoricului de artă vor putea să contribuie la înlăturarea unor trecute afirmații interesate. Pe această cale se va putea stabili ce trebuie să atribuim fiecăruia din cei care au fost părtași la realizarea, de la idee și până la faptă, a simbolicului monument ce astăzi cinstește memoria pionierilor aviației românești.

Viitoarele generații vor fi astfel în cunoștință de cauză relevându-le contribuțiile artiștilor plastici Ioan Schmidt-Faur și Lydia Kotzebue, ale arhitecților Victor Ștefănescu și Petre Antonescu.

NOTE

1. Monografia Monumentului Eroilor Aerului, București, 1939, 23 p. + 7 foto, p. 16 în continuare citată: Monografia...
2. Arh.St.Buc. - Municipiu, fond Ateneul Român, dosar 2/1925, f. 14, 38.
3. Arh.St.Buc., fond Ioan Schmidt-Faur, inv. 2123, dosar 8.
4. Monografia..., p. 4.
5. Arh.St.Buc. - Municipiu, fond Ateneul Român, dosar 2/1925, f. 38.
6. Ibidem, f. 51.
7. Virgiliu Z. Teodorescu, Informații referitoare la activitatea sculptorului Ioan Schmidt Faur, "Revista Muzeelor și Monumentelor - Monumente Istorice și de Artă", anul XX, nr. 2/1989, p. 43, în continuare citată: V.Z.T.-I.S.F.

8. Monografia..., p. 4.
9. Idem, p. 5.
10. Firma V.V.Rășcanu era cea mai competentă turnătorie pentru lucrări de asemenea anvergură vezi: Petre Oprea, Istoricul turnătorilor artistice în bronz din București, în "Revista Muzeelor", anul VI, nr. 1/1969, p. 33-38.
11. "Albina", anul XXXVIII, nr. 29, 26 august 1935, p. 2 (450); idem nr. 30, 2 august 1935, p. 472-473 reportaj + fotografie; "Calendarul Universul 1936", p. 268; "Almanahul Adevărul și Dimineața pe 1936", p. 288; "Universul", anul 52, nr. 199, 23 iulie 1935, p. 1, fotografie.
12. Arh.St.Buc., fond Ioan Schmidt Faur, dosar 8, f. 11-12 v., memoriul din 24 ianuarie 1927.
13. George Oprea, "Sculptura statuară românească", București, 1954, p. 138 proiectul Cornel Medrea din anul 1925; "Ilustrațiunea", anul XV, nr. 130, decembrie 1926, p. 315, fotografia machetei realizată de Spiridon Georgescu; Arh.St.Buc., fond Muzeul Saint Georges, dosar 3, Catalogul Expoziției Tinerimea Artistică, 26 octombrie 1928, poziția 230; Aviația, bronz, realizarea lui Oscar Spaethe; Catalog al doilea Salon Ateneul Român, 1 decembrie 1929-26 ianuarie 1930, p. 42, pozițiile 472: Cap de aviator, 473; Aviator căzând, realizările lui Alexandru Severin; Catalogul Salonul Oficial, martie-mai 1931, p. 23, poziția 256; Aripi, gips, realizare a lui Angela Bărbulescu; Realitatea Ilustrată, anul VIII, nr. 406, 31 octombrie 1934, p. 7, fotografia proiectului realizată de Oscar Spaethe; Catalogul Expoziției Cenaclul Idealștilor, 19 februarie-martie 1933, poziția 224; Aviator căzând, bronz realizare a lui Alexandru Severin; Virgiliu Z. Teodorescu, Informații referitoare la activitatea sculptorului Ioan C. Dimitriu-Bârlad, în: Revista Muzeelor și Monumentelor - Monumente Istorice și de Artă, anul XXVIII, nr. 1/1987, p. 57.
14. Iosif Fekete a participat la expozițiile oficiale cu următoarele lucrări consemnate în:
 - Catalogul Salonului Oficial, 1925, p. 17, poziția 286: "În meditație", gips;
 - Catalogul Salonului Oficial, 1927, p. 21, poziția 205: "Salomeea", gips;
 - Catalogul Salonului Oficial, 1929, p. 24, poziția 246: "Diana";
 - Catalogul Salonului Oficial, 1930, p. 24, poziția 261: "Nud", gips; poziția 262: "Orpheus", gips.
15. Semnificativ este faptul că în "Lista monumentelor de Cultură de pe teritoriul R.P.R.", întocmită în anii 1954-1956, editată în anul 1956 la p. 143 Monumentul Aviatorilor este atribuit lui L. Kotzebue; K.H. Zambaccian, "Însemnările unui amator de artă", București, 1957, p. 124.

16. "Arta Plastică", anul XII, nr. 5/1965, p. 256-257.
17. Idem, anul XIX, nr. 8-9/1972, p. 23 fotografii.
18. "Contemporanul", nr. 30 (1655), 28 iulie 1978, p. 2.
19. Constantin Prut, "Dicționar de Artă Modernă", București, 1982, p. 146.
20. Octavian Barbosa, "Dicționarul Artiștilor Români Contemporani", București, 1976, p. 180.
21. Mircea Țoca, "Iosif Fekete", București, 1977, p. 16, 19, 20, 104, fotografii, p. 12, 13; autorul reia problema în "Familia", anul 20, nr. 9, septembrie 1984, p. 7 în care referindu-se la monumentul de la Alba Iulia pornește de la retrospectiva anului 1978 formulând categorica apreciere că: "Monumentul Aviatorilor" (sau Monumentul Eroilor Aerului, cum a fost de fapt denumit în epocă și cum stă și azi scris pe soclu, realizat în capitală în anii 1928-1929 (?) este după mărturia depusă de un foarte autorizat martor al vremii, ca Ion Jalea, opera exclusivă a lui Iosif Fekete (vezi amănunte în cartea mea "Șase decenii de plastică românească militantă", Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, pp. 200-209). Deși, din cauza unor mașinațiuni de culise, concursul pentru monumentul bucureștean a fost câștigat de Lydia Kotzebue, care a și contractat lucrările, adevărata paternitate a operei a fost cunoscută în epocă și a fost asociată celorlalte înfăptuiri în domeniu artei monumentale datorate tânărului sculptor..." strategic Vasile Florea în lucrarea de sinteză "Arta Românească Modernă și Contemporană", București, 1982, p. 256, atribuie lui Iosif Fekete Monumentul Aviatorilor incluzând în paranteză precizarea: "(în colaborare)" fără însă a o pomeni pe Lydia Kotzebue. Colonel Corneliu P. Vaslu, Eroilor Aerului (Scurt istoric al monumentului), București, 1983, 112, p. Lucrarea evidențiază etapele care au fost parcurse până la dezvelirea monumentului în anul 1935. Integrând aprecierile unor contemporani recurge și la amintirile lui Iosif Fekete care povestește că a fost solicitat de către Lydia Kotzebue în toamna anului 1928 să colaboreze la realizarea măririlor necesare pentru turnarea în materialul definitiv. În atelierul improvizat într-o construcție a Târgului de Mostre de la Obor a contribuit la mărirea machetei avizată de comitetul de inițiativă în anul 1927. Sunt menționate dificultățile cu care s-au confruntat, la etapele realizărilor măririlor în pământ și apoi turnarea în ipsos. În anul 1930 componentele au fost încredințate spre turnare în bronz firmei V.V. Râșcanu.
22. Catalog Salonul Oficial 1924, poziția 219: Portretul D-nei D., gips, Arh.St.Buc., fond Muzeul Saint Georges; dosar 3, Catalogul Salonului Oficial 1926, Palatul Ateneului, p. 22, poziția 328: Pieta, gips, p. 28, artista locuia în București, pe str. Brutari, nr. 1; Ibidem, dosar 40/1926, f. 5. Invitația pictorului Pointevin-Skeletti și a sculp-

- torului Lydia de Kotzebue la expoziția organizată cu lucrări ale lor în sala Mozart din Calea Victoriei - Palatul Independența - în perioada 1 aprilie - 15 mai/1926/Ateneul Român - Expoziția retrospectivă, Catalog 1927, poziția 327 Portretul Ministrului Angheliescu. Arh.St.Buc., fond Muzeul Saint Georgesc, dosar 43/1927, f. 5-6, cup "Adevărul Literar" având prezentarea Salonului Oficial 1927 (?) realizată de criticul de artă H. Blazian, care remarca participarea valoroasă a sculptorului Lydia Kotzebue; "Catalogul Salonului de desen și gravură 1928" - Pavilionul Artelor, p. 16, poziția 266; Buna Vestire, p. 24 artista locuia în București, str. Episcopu Radu nr. 13; "Catalogul Salonul Oficial 1930", p. 25, poziția 270: Orfeu, gips, p. 29, artista locuia în București, str. Alexandru cel Bun, cu acces prin str. Virgiliu; Grigore Ionescu, "București"/1938/ p. 277, cimitirul Bellu, figura 95, loc 33 la mormântul aviatorului Alexandru Cojan + 1935 o valoroasă compoziție redând o femeie în atitudinea de rugăciune, având brațele înălțate spre cer G/heorghe/ Bezvicani, "Necropola Capitalei", București, 1972, p. 32, 97; Institutul Cantacuzino, Splalul Independenței, nr. 103, holul scării de la intrare, busturile turnate în bronz, având în partea din stânga jos semnătura: L. Kotzebue: "Louis Pasteur 1822-1895 și Claude Bernard Sain Julieu 1813-1878.
23. În incinta bisericii satului Moara Domnească, unde se află și mormintele familiei Kotzebue, sunt expuse și câteva imagini evocatoare cu referință la Lydia Kotzebue.
24. Sistematic s-a procedat la evidențierea a numai câtorva din sculptorii epocii restul fiind ignorați conștient. Ne referim la: Puiu Atanasescu, Vasile Blendea, Horia Boambă, Teodor Burcă, Borgo Prund (Chencinschi), Mac Constantinescu, Claudia Cobăzeva, George Dimitriu, Celine Emilian, Alexandru Călinescu, Alexandru Călinescu-Arghir, Spiridon Georgescu, Ioan Gheorghită, Richard P. Hette, Ion Iordănescu, Ferdinand Gallas, Gheorghe Leonida, Dumitru Mățăuanu, Radu Moga, Dumitru D. Mirea, Emil Mereanu, Horia Miclescu, Mihai Onofrei, Dimo Pavelescu, Ioan Pantazi, Alexandru Plămădeală, George Savargin, Oscar Spaethe, Corneliu Themeli, Gheorghe Tudor, Ioan Tureacă, Vasile Vasiliu-Falti, Maria Grigorescu Vasilovici ș.a. A le atribui din necunoaștere calificative este un act cu urmări nefaste, atât pentru cultura românească, cât și pentru monumentele de for public, care astăzi sunt neglijate sau eronat atribuite allor creatori.
25. Sugestiv, dar nu singulară este analiza făcută de Adina Nanu, "Monumente închinăte Eroilor primului război mondial", "Arta", anul XXXVI, nr. 10/1989, p. 15-17.
26. Documentele, reproduceri, xerox, mi-au fost puse la dispoziție cu amabilitate de dl. Petre Oprea. În urma publicării articolului lui

Tudor Octavian din Tribuna României, anul V, nr. 92, 1 septembrie 1976, în care făcând referință la sculptorul Iosif Fekete îi atribuia categoric realizarea Monumentului Aviatorilor, Petre Oprea a corespondat cu fiul Lydiei Kotzebue. Acesta, păstrând documentele ca relicvă de familie le-a lăsat cu el la părăsirea României. De la Paris acesta i-a trimis următoarele mărturii:

- 5 file ale manuscrisului "Biografia sculptoritei Lydia Kotzebue", text redactat de fiul ei, Rostislav Kotzebue (13 noiembrie 1910, Petrograd, ofițer de geniu).
- 3 file dactilografiate cuprinzând copia memoriului redactat de Rostislav Kotzebue la 26 februarie 1978 și expediat către Președinția României. Arată care a fost contribuția mamei sale la realizarea Monumentului Eroilor Aerului. Solicită să fie întreprinse cercetările convenite pentru a fi înlăturate afirmațiile enunțate în necunoștință de cauză, prin care lucrarea este atribuită lui Iosif Fekete (Planșa 1)
- 1 filă a adresei din 22 februarie 1927 prin care Comitetul Monumentului Aviatorilor aducea la cunoștința Lydiei Kotzebue că i-a fost "decernat premiul I, adică executarea monumentului", urmând a fi stabilite o serie de detalii pentru redactarea contractului, este exprimat acordul pentru o eventuală viitoare colaborare "cu un alt sculptor, arhitect". Este invitată să ia legătura cu secretarul împuternicit ca să realizeze definitivarea actelor. Antetul relevă că inițial denumirea preconizată simbol a fost: Monumentul Aviatorilor (Planșa 2)
- 1 filă dactilografiată cuprinzând textul contractului încheiat la 11 iulie 1927 pentru realizarea Monumentul Aviatorilor.
- 1 filă manuscris cuprinzând concluziile Comitetului care la 27 octombrie 1927 a aprobat macheta 1/4 pe care artista o prezentase pentru avizare conform contractului (Planșa 3)
- 1 filă dactilografiată cuprinzând adresa Comitetului Monumentul Aviatorilor din mai 1930, prin care confirmă că monumentul a fost preluat și predat lui V. Rășcanu pentru a trece la turnarea în bronz. Se face referință la dificultățile cu care s-a confruntat artista, dar pe care a reușit să le depășească obținând un valoros rezultat (Planșa 4)
- 1 filă dactilografiată cuprinzând adresa Comitetului Monumentul Aviatorilor din 30 septembrie 1935 redactată după inaugurarea simbolului. Cele trei puncte evidențiază (Planșa 5):
- Că a executat lucrarea la timp și a asigurat supravegherea, montarea în bune condițiuni;
- Nu a formulat pretenții de natură financiară ca urmare a întârzierilor ce n-au depins de ea;
- Valoarea monumentului din punct de vedere artistic, "grație activ-

itălii rodnice și de multe ori dezinteresat a tuturor care au pus umărul la înfăptuirea lui". Se promite o gratificație pe care să o considere ca o "distingețiune".

- 2 file dactilografiate cuprinzând textul memoriului adresat Ministerului Aerului de către Pavel Kotzebue, soțul defunctei artiste, imputernicit testamentar cu lichidarea problemelor financiare referitoare la drepturile ce-i reveneau pentru Monumentul Eroilor Aerului (Pavel/Paul/Kotzebue, 20 iunie 1865, Frankfurt pe Main - 15 februarie 1947, București, general rus, reintegrat în armata română) (Planșa 6)

27. V.Z.T.-I.S.F., ... p. 47, nota 66.

28. Suntem datori de a reține atenția și cu un element aparent în afara subiectului. De la venirea în România, Ioan Schmidt, atât în perioada de activitate la Târgu Jiu, cât și ulterior la București a manifestat un interes deosebit aviației. Ne referim la preocupările sale pentru studierea, proiectarea și realizarea de modele, după concepție proprie, de aparate de zbor. O atenție deosebită a acordat-o evenimentelor aviatice. Multe din soluțiile obținute s-au constituit la timpul respectiv, invenții prin care se aduceau la patrimoniul tehnic noi soluții. Preocupări de o viață l-au ajutat și ca artist să remarce îngemănarea dintre om și aparatul de zbor și ca atare concursurile l-au găsit în postura de creator care trata tema ca ceva ce îi era cunoscut anatomic, sentimental și tehnic. Facem mențiunea că în casa ce i-a servit ca locuință și ca atelier s-au păstrat după decesul lui Ioan Schmidt Faur (1934) numeroase machete miniaturale ale aparatelor de zbor elaborate. Din păcate un incendiu din anii 1970, în condițiile șantierului limitrof care realiza metamorfoza zonei bulevardului 1 Mai, a distrus aceste realizări. Prompta intervenție a vecinilor și a pompierilor a facilitat în schimb salvarea machetei "Zburătorului" cu care a participat la concursul pentru preconizatul Monument al Eroilor Aerului. Cele trei dosare păstrate (azi cumulate) la Arhivele Statului, componente ale fondului Ioan Schmidt Faur cuprind descrierile tehnice, desene, calcule, lista invențiilor. Ele se constituie în acest sens o sursă de informare care reclamă atenția cercetătorilor pentru a-l integra în rândurile acelorora, care au avut participări la promovarea aeronauticii românești. Dosarul 33 se impune să fie studiat de cei care îi pot stabili valoarea pentru istoria tehnicii aeronautice. Lor se vor putea alătura și cei din domeniul construcțiilor navale, alt domeniu care l-a preocupat pe Ioan Schmidt-Faur.

29. Virgiliu Z. Teodorescu, "Monumentul Unirii din Cernăuți", Magazin Istoric, anul XXVIII, nr. 12 (333), decembrie 1994, p. 12.

30. Arh.St: Buc., fond Ioan Schmidt-Faur, inv. 2123, dosar 8; f. 1 desen "Zburătorul"; f. 2. desen ansamblul obeliscului cu componentele; f.

3. oferta din 26 octombrie 1925 (lucrarea fiind evaluată la circa 300.000 lei) statuia "Avântul Aviației" având înălțimea de 4,20 m. și anvergura de 6,50 m această componentă însumând cu zona de prindere de obelisc înălțimea de 6,50 m., statuia adosată "Jertfa" având înălțimea de 3,60 m., două basoreliefuli cu dimensiunile de 2,30 x 1,30 m., trofee de aviație; f. 4 memoriul tehnic în care înălțimea preconizată era de 20,50 m; f. 5 memoriul tehnic în care înălțimea preconizată era de 22 m; f. 6 memoriul II; Avântul, Jertfa, Glorificarea aviației; f. 7-8 memoriul III înălțimea monumentului de 22 m; f. 9-10 - ciornă pentru memoriul către general inspector referitor la concursul pentru definirea realizatorului monumentului: urmările, combinațiile care prejudiciază drepturile de autor.

31. Ibidem, f. 11-12 v. memoriul din 24 ianuarie 1927 generat de combinațiile provocate de rezultatul din 25 mai 1926.
32. Arhitect Anghel Marcu, "Amintiri: Doamna Delavrancea", include referiri la raporturile de colaborare dintre arhitect Haenrieta Delavrancea-Gibory și sculptorul Lydia Kotzebue, în: Arhitect Design, nr. 4. aprilie 1993, p. 2.

CONTRIBUTION CONCERNANT L'AUTEUR DU MONUMENT DES HÉROS DE L'AIR DE BUCAREST

Résumé

Les dernières décernées ont été témoin d'une nouvelle attribution de la création du monument des Héros de l'Air de Bucarest. On a véhiculé le nom de Iosif Fekete. Malheureusement on a ignoré ainsi les informations comprises dans l'ouvrage publié en 1939 par les commanditaires mêmes du monument. Ceux-ci connaissaient la succession des événements par lesquels la réalisation du monument fut attribuée à la femme-sculpteur Lydia Kotzebue. Le contrat renfermait la réalisation de tous les corps composants du monument. L'auteur de cet ouvrage essaye de passer en revue tous les étapes qui ont conduit à la désignation du réalisateur du monument, les étapes de la réalisation du monument c'est à dire les maquette, le modèle 1/1, le gypse et le matériel final. Malheureusement le nom de Iosif Fekete n'est nullement présent. En écrivant cet ouvrage on a essayé de réparer une erreur assez souvent commise en Roumanie en ce qui concerne l'absence des monographies de monuments.

Rostislav Kotzebue
47 rue Jacques Cottin
93500 Pantin
France

26 Februarie 1978

Stimate Doamne Președinte Ceusescu,

Subsemnatul Rostislav Kotzebue, cetățian francez de origina română, cu respect vă aduc la cunoștința următoarele :

Deabea acuma am luat cunoștința, cu adâncă amarăciune, de articolul Dlui Tudor Octavian publicat in revista "Tribuna Româneasca" pagina 13, Anul V-92 din 1 Septembrie 1976; prin care mama mea, sculptorița Lydia Kotzebue este uzurpată de calitate de autoare a "Monumentului Aviatorilor", din București.

Dl. Tudor Octavian caută să dovedeasca opiniei publice din țara, ca Dl. Iosif Fekete, sculptor din Oradea, ar fi fost nedreptățit și că el ar fi autorul monumentului.

Adevărul est următorul :

In anul 1925 s-a constituit la Bucuresti un Juriu ce urmărea înălțarea unui monument pentru glorificarea eroilor aerului. In acest scop s-a publicat un concurs public. Comitetul in frunte cu Generalul Rudeanu au depus jurământ de a fi imparțiali in alegerea celei mai bune machete.

La acest concurs au luat parte cei mai buni sculptori români și străini.

Machetele, cu plicuri sigilate cu numele și adresele sculptorilor (concursul fiind secret), au fost expuse timp de o săptămâna la Ateneul Român, fiind comentate de presa și public.

După semnarea de către Comitet a Procesului Verbal cu alegerea celei mai bune machete, s'a procedat la deschiderea plicurilor. Și mare surprisă!! Macheta aleasă era operă sculptoriței Kotzebue.

Ea era diplomată Academiei de Belle-Arte din Moscova din 1913, colega de promotie cu sculptorul Burgheli. In 1918 a fost numită ca "Artista poporului", cu lucrările de scenografie si coregrafie a Teatrului din Odesa, (moarta in țara la 13 Iunie 1944).

. / .

Planșa 1

Necazul ca n'au reusit și invidia celorlalți concurenți a stârnit o vigele de proteste și o apriga polemica în ziare ca o astfel de opera nu poate fi incredintată unei femei și încă de origina rusă și comunista.

S'au făcut presiuni politice asupra comitetului pentru anularea concursului, dar membrii lui au onorat semnăturile, conform cu jurământul depus, și au refuzat anularea lui.

Totuși, influențați de opinia publică (înapoiată în privința capacității femeilor), comitetul a cerut sculptoriței să execute figurile la 1/5 din mărimea lor naturală; lucrul care a fost făcut de ea. Cu toate acestea, subestimând puterile ei, juriul și-a exprimat dorința ca pentru executarea figurilor, sculptorița să angajeze ca 'ajutor' un bărbat.

Atunci mama mea a consultat pe avocatul Riconte (care era avocatul artiștilor), care a sfătuit-o, pentru satisfacerea dorinței comisiei, să angajeze un 'figurant', prezentându-i pe protejatul lui, Iosif Fekete, care mi se pare pe timpul acela era încă student.

Fekete a cerut sculptoriței un acout (mi se pare 20000 lei) și după primirea banilor a dispărut. Riconte amenințat de mama pentru abuz de încredere, a început să caute pe protejatul lui și aflând că Fekete a plecat la Paris, și ca să evite judecata, pe cât am auzit, a restituit sculptoriței o parte din bani.

Când figura de sus era pe trei sferturi terminată a apărut Fekete, oferindu-se (banii fiind cheltuiți la Paris) să achite datoria prin munca. Personal l-am văzut de 4 - 5 ori pregătind pământul și ajutând sculptorița pe schele.

Aceasta a fost contribuția D^lui Iosif Fekete la executarea monumentului.

Opera depășind speranțele comitetului i s-a promis că va fi decorată și va primi o primă dar, fiind comunista toate acestea au rămas simple vorbe. Mai mult! o adâncă durere a avut mama când Regele Carol II, care a patronat comisia de construirea monumentului, i-a interzis să asiste la dezvelirea lui la 20 Iulie 1935.

. / .

Sculptorița a executat deasemenea pentru un aviator căzut un monument la cimitirul Belu și printre altele 2 busturi de savanți bacteriologi, cari pot fi văzute în holul Institutului Cantacuzino.

Recenzii în privința sculptoriței, scrise de istoricul Bezviconi, pot fi găsite la Academia Română.

Mentionez că dacă și eu eram mort, aceasta tentativă de uzurpare a dreptului de autor și inducerea în eroare a opiniei publice ar fi putut reuși.

Va rog cu profund respect să dispune o anchetă pentru stabilirea adevărului și să-mi comunice rezultatul la adresa de mai sus.

Va pot sta la dispoziție și cu alte detalii dacă va fi nevoie. Anexez fotocopii articolelor :

- Tribuna României. pagina 13.
- Articolul fostului ziar "Universul", al cărui data de apariție n-o am (bănuesc în jurul anului 1940).

Cu cel mai mare respect.

MONUMENTUL

02028 *22FER 1927

Stimată Doamnă Kotzebu,

Comitetul Monumentului întrunindu-se în ziua de 21 Februarie a.c.a decernat proiectului Dvs., premiul I; adică executarea monumentului.-

Pentru aceasta vă rugăm a lua contact cu subsemnatul pentru a vă încunoștința de modificările de detalii cerute de comitet, având tot odată și care sunt condițiile Dvs., de executare, fiindu-ne necesare la facerea contractului. Comitetul nu se opune dacă credeți necesar colaborarea Dvs., cu alt sculptor, arhitect, etc.

Suma pe care ați primit o pentru macheta se consideră încontul pentru monument,-

P. PREȘEDINTELE COMITETULUI

[Handwritten signature]
Președinte

Plansa 2

București: 27/X. 1927.

Mult stimulei doamni.

Am plăcut să vă comunică că comitetul
monumentului aviatorilor a aprobat
definitiv macheta $\frac{1}{4}$ mărimii naturale,
pe care ați prezentat-o.

Aducându-vă felicitările sale pentru
frumoasa operă de artă concepută și exe-
cutată în 3 zile, comitetul vă roagă să
primiți încredințarea pur neinteresantă
său conștientă. C. S. Stănescu

Dr. T. Cantăuzino

Andromache

General Tudorance

Planșa 3

(allat: 1930)

D-NEI. L. COTZEBU.

Sculptoră

Bucuresti .-

Vă comunicăm prin aceasta că Monumen-
tul Eroilor Aviatori, pe care l-ați făcut
Dvs., în urma concursului ce a fost, este
luat în primire de D-nul V. Răscanu, anga-
jat de Comitet pentru a-l turna.-

Comitetul vă aduce laude; bine merita-
te, pentru modul conștiincios și .precie-
a executării contractului, cum și pentru
buna voință pe care ați pus în tot timpul
execuției lui, mai cu seamă că ați întâlnit
atâtea obstacole și de tot felul.-

Comitetul vă mulțumește și speră că
dacă și partea arhitecturală și turnatul va
fi la înălțimea artei Dvs., scopul nostru
va fi pe deplin ajuns, iar Capitala va fi dota-
ta cu o lucrare monumentală de artă.-

~~COMITETUL MONUMENTILOR~~
COMITETUL MONUMENTILOR

D. F. Cantacuzino

L. Cotzebu

Plasa 4

Comitetul :

Doamna Lidia General KOTZEBUE

PREȘEDINTE: M.S. REGELE
CĂROL IIBucureștiMEMBRI : C. OLANESCU
Prof. CANTACUZINO
Mihail OROWOLU
General RUDEANU
Col. Dr ANASTASIU

Acum când Monumentul Eroilor Aerului s'a inaugurat în prezența M.S. REGELEI pe Piața din Șoseaua Jianului, Comitetul de inițiativă apreciind că :

1/ Domnia-Voastră ați executat lucrarea la timp și apoi ați urmărit până la montarea ultimei piese de bronz pe soclu.

2/ Deși prețul contractului a fost în raport cu lucrarea / 15.000 kg. bronz / destul de avantajos, la urmă Domnia-Voastră nu ați cerut o majorare de preț din cauză că s'a întârziat puțin lucrarea, până la acordarea piesei de pe șoseaua Jianu. -

3/ Acest monument înfrumusețează capitala grație activității rodnice și de multe ori dezinteresată a tuturor care au pus umărul la înfăptuirea lui. -

Comitetul bă aduce mulțumirile sale pentru aducerea la bun sfârșit a operei executate și vă promite la închiderea tuturor socotelilor o gratificație, care, dacă nu va corespunde efortului depus de Domnia-Voastră, va fi ca o distincțiune.

p. C O M I T E T

Medic Colonel aviator ANASTASIU V.

Subsemnatul Pavel Kotzebe, General de Corp de Armată pensionar, am onoare a înmînta prezenta cerere, în calitate de executor testamentar al soției mele Lydia Kotzebe, decedată la 13 Iunie 1944.

În testamentul ei olograf cu data de 31 Iunie 1944, ea specifică, în afară de alte drepturi ce lasă copilului ei, și "sumele nepriștite în legătură cu construcția monumentului"; este vorba de monumentul aviatorilor de pe Spseșua Jianu, creat în întregime de soția mea.-

În urma unui concurs între 14 sculptori soția mea (care făcuse studii eminente în străinătate) a luat premiul I-iu pentru macheta prezentată; după care i s'a dat și comanda executării monumentului în mărime naturală.-

Soția mea a cerut pentru această lucrare (monumentul în mărime naturală turnat în ghips) suma modestă de 1.200.000 lei.-

Comitetul i-a fixat însă prețul de numai 800.000 lei, care constituie chiar pe atunci o sumă foarte mică. Uședucând încă 30.000 lei suma premiului obținut anterior pentru macheta prezentată la concurs, adică în total 770.000 lei (copie alăturată No.1). La început comitetul n'avea nicio încredere în soția mea; o femeie! Nicădată în Europa o femeie n'a executat un monument mare sculptor necunoscut în Tară. Afară de asta ea fiind de statură mică, subțire și foarte modestă nu inspira încredere. Din această cauză în contract au pus condiții grele: ca să fie executat acest monument în mărimea 1/4 (figuri de 1 metru) cu preț foarte modest.-

În urmă, lucrând după machetă în mărime viitoare, și conform condițiilor de comandă prevăzute de contract 1/4 de mărime viitoare, ea a constatat că monumentul nu va fi destul de înălțat și în disproporție cu mărime figurile de sus față de cele de jos; deaceia a fost nevoită să facă figurile în ghips nu în mărimea cerută la început ci de 4 până la 4,50 mtr., ajungând la înălțime totală de 22 metri.-

Aceastaa adus ca urmare cheltuieli neprevăzute pentru scheletele de fier, pentru mâna de lucru, materiale și turnate în ghips.-

Comitetul ajungând să cunoască pe artista și să o aprecieze din ce în ce mai mult, i-a încredințat și dirijarea construcției monumentului precum și fixarea prețurilor pentru materialele de procurat; fontă, piatră, bronz, schelărie, etc.-

///

DOMNUL SAIE

DOMNULUI MINISTRU AL MINISTERULUI AERULUI.-

Plansa 6

Eu prezenta Comitetului executoriu aleși de ea, iar Comitetul a proba prețurile.- Ea spune: Aviatorii câștigă banii cu riscul vieții și fiecare plătește o sumă însemnată pentru Monumentul și acesta; sunt parale sfinte, care nu pot fi dealtuite în mod ușuratic.

Lucrările au fost conduse în așa fel încît monumentul cu toată enorma adâncime și sărirea fundamentului, n'a costat în total decît 3.300.000 lei, cînd micul monument din piața Victoriei construit în aceeași vreme, a costat peste 7.000.000 lei.-

Din punct de vedere artistic Monumentul Aviatorilor se clasează după părerea specialiștilor printre cele dintîi opere de valoare din Tara noastră,-

X
X X

Faptul că Monumentul a reușit și a fost executat în termen a determinat Comitetul, mulțumit de opera realizată de soția mea, să ofere un spor de 100.000 lei, Domnul Răscanu pentru turnarea în bronz a patru figuri - 900.000 în loc de 300.000 (Membru Oronulo).-

Nu s'a dat nimic însă, artisted, creatarea monumentului și diriginta prețurilor și lucrărilor, căreia i s'a promis din privzi e gratificație.!

Lydia Kotzebușe n'a primit nici de data asta nicio centimă.

Față de cele expuse mai sus, vă rog Domnule Ministru să binevoiți a aprecia și da dispozițiunile Dvs. să se evalueze care să fi asta gratificație pentru monumentul la care Aviatorii privesc cu mîndrie și în jurul cărui se adună mereu cu ocazia Zărilor Sărbători ale Aviației.-

După care să se ajungă la achitarea sumei atât de bine meritată de către Lydia Kotzebușe, conform dorinței testamentarei.-

Primiți vă rog Domnule Ministru, odată cu mulțumirile mele asigurarea înaltelor considerațiuni ce vă păstrez'-

Com. Moara Domneasck
Jud.șul Ilfov.-